

گزارش پلیس از تهران

(چهار روایت انتظامی)

مؤلف و مؤلف: خسرو معتضد

سازمان تحقیقات و مطالعات اجتماعی

مرکز اسناد و گنجینه انتظامی

معتضد، خسرو ۱۳۲۱
گزارش پلیس از تهران (چهار روایت انتظامی) / محقق و مؤلف خسرو معتضد: به سفارش
مرکز اسناد و گنجینه انتظامی.
تهران: سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا، ۱۳۸۸.
۴۴۸ ص. مصور. نمونه، عکس.
ISBN: 978-600-90538-8-9

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا

کتابنامه. ص. ۴۶۲-۴۶۳

شماره بانی کل کشور -- تاریخ -- اسناد و مدارک

ایران -- تاریخ -- بهلولی، ۱۳۲۰-۱۳۵۷ -- جنبش ها و قیام ها -- اسناد و مدارک

ایران -- تاریخ -- بهلولی، ۱۳۲۰-۱۳۵۷ -- اسناد و مدارک

سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا

نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران. مرکز اسناد و گنجینه انتظامی

۶۱۳۸۸ م ۱۳/۵/۱۷

۳۶۳/۲۰۹۵۵

۱۹۲۷۰۵۲

سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا

میدان ونک، خ شهید خدای، میدان عطار، خ شهید نجفی

سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا (مرکز اسناد و گنجینه انتظامی)

تلفن: ۸۱۸۲۱۸۸۴-۸۱۸۲۳۷۴۲

ناشر: سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا (مرکز اسناد و گنجینه انتظامی)

نام کتاب: گزارش پلیس از تهران (چهار روایت انتظامی)

محقق و مؤلف: خسرو معتضد

ویراستاران: محمد حاجی شفیعی، طوبی زمانی

نمونه خوان و ناظر کیفی: عسکر نجفی خواجه بلاغ

چاپ اول: ۱۳۸۹ - شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه - چاپ: تیل

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۵۳۸-۸-۹

قیمت: ۸۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

۷	پیشگفتار
	بخش اول: گزارش پلیس از تهران
۱۳	نخستین مجموعه گزارش - روایت اول
۱۳	واقعه روز ۱۳ اردیبهشت ۱۳۴۰
۱۵	پیش زمینه‌های واقعه روز ۱۳ اردیبهشت ۱۳۴۰
۲۴	شرح درگیری در میدان پرستار روز ۱۲ اردیبهشت
۳۲	گزارش‌های پلیس تهران از تاریخ ۱۳ اردیبهشت ۱۳۴۰
	بخش دوم: گزارش پلیس از تهران
۵۱	دومین مجموعه گزارش‌ها - روایت دوم
۵۳	پیش زمینه‌های وقایع روز اول بهمن
۵۶	دسته‌بندی‌ها برای اجرای طرح شورش و بلوا و سلطه کدش حکومت امینی
۵۹	گزارش لحظه‌ای عوامل پلیس تهران اداره اطلاعات شهربانی کلانتری‌ها، ساواک
۸۷	علت تشدید برخورد و ورود نیروهای چتر باز به دانشگاه
۹۲	جمع بندی
	بخش سوم: گزارش پلیس از تهران
۹۵	سومین مجموعه گزارش‌ها - روایت سوم
۹۷	خیزش‌های قم و تهران
۱۱۳	شهربانی و اسناد آن
۱۱۷	لغو تصویب نامه
۱۲۲	کنگره کشاورزان و اعلام روز رفراندوم
۱۲۹	حوادث سوم بهمن قم
۱۳۶	اوج گیری تنش‌ها

۱۴۱	 حادثه روز دوم فروردین قم
۱۵۲	 تظاهرات روز ۱۳ خرداد
۱۵۷	 سخنرانی قم
۱۶۳	 دسته‌های عزاداری
۱۶۵	 چگونه آغاز شد؟
۱۶۹	 چه کسی دستور شلیک داد؟
۱۷۸	 حادثه روز ۱۵ خرداد قم
۱۸۸	 جمعیت خون برگ خزان بر زمین ریختند
۱۹۴	 گزارش‌های مربوط به وقایع روز ۱۵ خرداد سال ۱۳۴۲
۲۰۳	 گزارش تحلیلی به مهد نصیری فرماندار نظامی تهران و حومه
۲۰۹	 گزارش‌های محلی و استانی پلیس تهران در روزهای بعد
۲۳۳	 گزارش‌های تکمیلی حقیقاتی
۲۷۷	 زهر چشم گرفتن نیروها و پلیس
۲۸۳	 من برای دفاع از وطنم به میدان شدم

بخش چهارم: گزارش پلیس از تهران

۲۹۹	 روایت چهارم
۳۰۱	 اعتراضات دانشجویی
۳۰۴	 گزارش‌های مربوط به سال روز ۱۵ خرداد در سال ۱۳۴۶
۳۵۴	 اعتصاب دانش آموزان مدارس در اعتراض به تصمیمات وزارت آموزش و پرورش در خصوص دیپلم متوسطه، مهر ۱۳۴۹
۳۶۲	 سال‌گردهای ۱۶ آذر
۳۷۶	 دستورالعمل پیشگیری از وقایع روز ۱۶ آذر در ۱۳۴۹
۳۸۱	 دستورالعمل تکمیلی برای حفاظت پارکینگ‌ها و وسایل نقلیه شرکت وادانجیرسرانی
۳۸۷	 تعطیلی و وضعیت دانشگاه‌های کشور به مناسبت ۱۶ آذر ۱۳۴۹

در بزرگانی‌ها و محرمات و غیرمحرمات تشکیلات کل نظامیه مملکتی، اداره کل شهربانی، شهربانی کل کشور و بالاخره شهربانی کشور شاهنشاهی سابق، اسناد و مدارک ارزنده‌ای نگهداری داشت که شناسایی، طبقه‌بندی و جمع‌بندی و نشر آنها، تنها در سالهای پس از به پیروزی رسیدن انقلاب اسلامی میسر گردیده است.

بسیاری از این اسناد مدارک گزارش نویسی‌ها و خفیه‌نویسی‌های سازمان مزبور کمک مفید و مؤثری به روشن شدن ابواب و نکات تاریک و نیمه تاریک تاریخ معاصر ایران، بویژه آن قسمت‌ها و ماجراهایی که به پلیس مرتبط است می‌کند.

کتابی که پیش رو دارید شامل تعداد زیادی از گزارش‌های عوامل شهربانی مانند افسران و مأمورین پلیس، کارآگاهان و خفیه‌ریسان، بدون چندین واقعه مهم سیاسی مانند واقعه ۱۲ اردیبهشت ۱۳۴۰، اول بهمن ۱۳۴۰، قیام منچر - مئی ۱۵ خرداد ۱۳۴۲، اعتراضات دانشجویی سالهای ۱۳۴۸-۱۳۴۹ است که اخیراً از بزرگانی‌های شهربانی سابق به دست آمده و مرکز اسناد سازمان تحقیقات و مطالعات نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، به نشر این اسناد برای آگاهی بیشتر عموم و بویژه محققان و مورخان همت گماشته است.

مطالعه این اسناد و مدارک به ویژه گزارش‌های مأمورین آشکار و خفیه پلیس حکایت از فقدان سنگ پایه‌های اعتبار و محبوبیت رژیم سابق، منزوی شدن ساختار رژیم، محروم بودن از حمایت مردمی و اتکاء صرف و تمام به نیروی قهریه می‌کند تا جایی که بیشتر دانشجویان معترض از دیدگاه رژیم عناصر اخلاک‌گر و خرابکار انگاشته می‌شوند و رفتار پلیس با دانشجویان شباهت زیادی به راه و روش سرکوبگرانه‌ای دارد

که پلیس یک کشور اشغالگر نسبت به عناصر فرهیخته کشور اشغال شده اعمال می‌کند.

بخشی از این کتاب به قیام مذهبی - ملی پانزدهم خرداد اختصاص دارد. در مقابل رژیم تا دندان مسلح، مردم عادی کوچه و خیابان و بازار و محله هستند که رفتار توهین آمیز عناصر رژیم را با پیشوای عالیقدر مذهبی شان سر نمی‌تابند و به کوچه و خیابان های قم و تهران سرازیر می‌شوند و پاسخ خود را با رگبار مسلسل و پرتاب نارنجک و تیراندازی شدید دریافت می‌دارند.

در گزارش‌ها آورده شده که مجروحین این حادثه این شایعه را عنوان کردند، که نفری چند توبه پور رفته‌اند، تا به خیابان‌ها بریزند به شدت تکذیب کرده و خبرچین پلیس نیز تأیید کرد که دم راست می‌گویند و فقط علائق و اعتقادات مذهبی سبب شده تا قیام کنند و سراسر آزادی پیشوای دینی، خود شوند و به مشی ضد ایرانی رژیم اعتراض کنند.

جای این اسناد و مدارک بازرسی استی در میان اسناد تاریخی ایران خالی می‌نمود و اکنون جای خرسندی است که این اسناد روبرو اطلاعات بیشتری در دسترس عموم بویژه مورخان و محققان محترم قرار گیرد.

زمانی که پیشوای مذهبی را سوار به هواپیما می‌کنند تا به ترکیه ببرند، امام خمینی (ره) خطاب به سرهنگ مامور سازمان امنیت می‌گوید: «من به خاطر میهنم به تبعید می‌روم» در جای جای این اسناد شور و غلیان احیای ملی و مذهبی مردم به چشم می‌خورد و انگار همه مردم را به گوش جان می‌شنویم. دانشگاه، بازار و سراسر جامعه، آرام نیست. مردم خود را توهین شده، هتک حیثیت گردیده و نوکر اجنبی می‌بینند و حاضر به انقیاد از رژیم نیستند.

جای خوشوقتی است که گزارش نویسی های پلیس یا وقعه نگاری، روز با وقعه ها و ایام حتی ساعات این چهار وقعه مهم را برای آیندگان زنده نگه داشته است.

وقعه نگاری پلیس در رویدادهای مهم در احوال زمان، هرگز متوقف نشده است اما بی توجهی تاریخی و متداول در ایران پیش از چهل و چند سال گذشته، در گونی ریختن نوشته ها و مراسلات و قرار دادن آن‌ها در کنج زیر زمین های مرطوب، فقدان کارشناسان فرهیخته، کم دانشی بسیاری از کارکنان دون پایه و غفلت آنها از توجه به

این اسناد، انتقال پاره‌ای از اسناد و مراسلات مهم به منازل وزیران و رؤسای وقت وزارتخانه‌ها و سازمان‌ها، حریق و بالاخره جا به جایی‌های مکرر ادارات از مکانی به مکان دیگر و بسیاری از علل و عوامل دیگر سبب نابودی تعداد قابل توجهی از اسناد مزبور شده است. درینجا و افسوس که چه اسناد مهمی که دستخوش فنا شده است؛ شاید از دهه ۱۳۴۰ به این سو که مرکز اسناد رسمی و ملی کشور گشایش یافت و قانون و شیوه‌ای در زمینه، حفظ و حراست اسناد دولتی از تصویب مجلس وقت گذشت، من نقیصه، تا حدودی برطرف و مهار شده است.

تیم حجیم و سرشاری از گزارش‌های روزانه کلانتری‌های کشور در اسناد سازمان تحقیقات و اطلاعات ناجا - مرکز اسناد وجود دارد که خوشبختانه مدتی است فعالیت مضاعف در رتبه‌بازی و جدی در این راستا آغاز نموده است. در زمره اولین اسناد مورد اشاره که گردآوری شده

(۱) گزارش‌های پیشین شهران و کلانتری‌ها از چهار رویداد مهم دهه ۱۳۴۰ یعنی واقعه ۱۲ اردیبهشت ۱۳۴۰، کشتار شدن دکتر خانعلی از فرهنگیان تهران در جریان تجمع معلمان و دبیران در میدان پارس، کشتار بیرانوند در میدان کلانتری میدان بهارستان یا افسران و افراد زیردست در بهارستان و واقعه اول بهمن ۱۳۴۰ که گفته می‌شد سپه بختیار رئیس برکنار شده ساواک در آن دست داشته در دانشگاه تهران،

(۳) قیام مذهبی - ملی ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ در قم و تهران و

(۴) تظاهرات دانشجویی سالهای ۱۳۴۸-۱۳۴۹ است که منجر به روشن شدن اسناد مبهم هر چهار رویداد مزبور کمک کند.

به‌طوری‌که در متن اسناد ملاحظه می‌شود بسیاری از مطالبی که در گزارش‌های کلانتری‌ها آورده شده تازگی دارد و در منابع منتشر شده تاکنون دیده نشده است، این گزارش‌ها که به دید عینی و ملموس و از طریق خبر رسانان (مخبرین) دوایر آگاهی هر کلانتری و نیز مأمورین گشتی کلانتری‌ها تهیه شده، جنبه میدانی و حضوری و دست اول داشته و نشر آن‌ها می‌تواند به پژوهشگران و محققان تاریخ و نیز افسران نیروی انتظامی کمک کند از رویدادهایی که در حدود چهل و چند سال پیش رخ داده، آگاهی‌های مورد نیاز خود را به دست آورند.

محققان از نظر وسعت دید در تدوین تاریخ و مأمورین انتظامی از لحاظ اشراف به آنچه در گذشته در قلمرو استحفاظی هر کلانتری گذشته و تدابیر درست یا تصمیمات نسنجیده اتخاذ شده که بالطبع پیامدهای مثبت یا منفی به جا گذاشته است؛ می‌توانند بهره‌برداری‌های بایسته را بکنند.

لازم به یادآوری است از سال ۱۳۳۲ ه.ش پس از ملاحزای ۲۸ مرداد که فرمانداری نظامی به صورت یک سازمان انتظامی معین شهربانی و ژاندارمری دایمی درآمد و هر از چند ماه مدت برقراری آن بدون رعایت قوانین مصوبه مجلس شورای ملی به ویژه قوانین دوره شانزدهم که محدودیت‌هایی برای اعلام، علت اعلام و زمان برقراری حکومت نظامی تعیین کرد تمديد می‌شد، بخشی از گزارش‌نویسی‌ها و خفیه‌نگاری‌ها به دایره تجسس فرمانداری نظامی محول شد و وقتی در پایان تابستان همان سال (۱۳۳۲) در راه‌آهن سراسری نیز فرمانداری نظامی اعلام شد و برای جلوگیری از خرابکاری‌های حزب توده نشریه کمتر از شعاع خطوط راه آهن تحت نظر فرمانداری نظامی راه آهن قرار گرفت و بالاخره این فرمانداری نیز به فرمانداری نظامی تهران و حومه پیوست، گزارش‌نویسی‌ها نیز به فرمانداری نظامی، انتظامی و امنیتی، علاوه بر شهربانی و اداره اطلاعات از طریق فرماندهی نظامی مزبور انجام می‌گرفت. تا اینکه سازمان اطلاعات و امنیت کشور در اواخر سال ۱۳۳۵ تشکیل شد و بیشتر خفیه‌نویسی‌ها به قلمرو ساواک پیوست. اکنون جای معنی نیست که هر سال دهها جلد کتاب از اسناد ساواک از سوی مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات نشر می‌یابد و البته آن گزارش‌ها بجز گزارش‌هایی است که در شهربانی ویژه در کلانتری‌ها که خط مقدم دریافت گزارش‌ها از وقایع سیاسی و شهری بوده‌اند ثبت می‌شده است. مجموعه‌ای که اکنون به نظر خوانندگان گرامی می‌رسد شامل اسناد پلیس درباره چهار رویداد مهم دهه ۱۳۴۰ یعنی:

۱- حادثه روز دوازده اردیبهشت ۱۳۴۰ به تظاهرات معلمان در مقابل در مجلس شورای ملی، تیراندازی عناصر پلیس از جمله رئیس کلانتری میدان بهارستان و کشته شدن یکی از دیران؛

۲- حادثه روز اول بهمن ۱۳۴۰ که متعاقب تظاهرات دانشجویان در دانشگاه تهران و تصمیم آنان به انجام راه‌پیمایی، نفرات کماندوی چتر باز و پلیس که وارد دانشگاه شدند

و عده‌ای از دانشجویان را دستگیر و عده‌ای را مضروب کردند و آسیب‌هایی به ساختمان‌های دانشگاه تهران از جمله مرکز فیزیک اتمی رساندند؛

۳- قیام مذهبی - ملی ۱۵ خرداد مردم قم و تهران به جانبداری از حضرت امام خمینی (ره) و در اعتراض به بازداشت مشارالیه.

۴- و سرانجام تظاهرات دانشجویان در سالهای ۱۳۴۸ تا ۱۳۴۹ است که اسناد و مدارک موجود در بایگانی پلیس را به نظر علاقه‌مندان می‌رساند.

با توجه به اینکه مدت زمان مدیدی از زمان وقوع حوادث گذشته است، ناچار مقدمه‌ای کوتاه درباره علل نارضایتی‌ها که منبث از شیوه سرکوبگری و خشونت رژیم شاهنشاهی و وابستگی همه جانبه آن به غرب، غارت سرمایه‌های ملی بوسیله کمپانی‌های خارجی، حوادث مختلف اجتماعی و مدنی و نارضایتی عمیق عمومی بوده آورده شده و سپس مدارک با توضیحات کافی درباره هر واقعه و هر سند در خور مذاقه به چاپ رسیده است.

هر جا که نیاز بوده، توضیحات درباره افراد و مکان‌ها و حادثه‌ها و علل آن‌ها آورده شده است. امید است این کتاب مورد پارایر میهمان و نکات در سایه مانده تاریخ معاصر را روشن گرداند.

در خاتمه یادآور می‌شود شیوه تحقیق و نگارش رویدادهای تاریخی از سوی نویسنده، مبتنی بر اسناد و مدارک و محدود به تاریخ زمانی و مکانی زمان وقوع رویدادها می‌باشد.

همانطور که خوانندگان عزیز و محترم و نکته شناس سال‌ها کتاب‌های یکصد سال فراز و فرود نیروهای انتظامی (هرگاه آن سه جلد کتاب را خوانده باشند)؛ مستحضرند رعایت بی‌طرفی در نگارش متن و پرهیز از شعار و احساسات روی کار نبوده و چهره‌هایی که در کتاب مورد بررسی و مذاقه قرار می‌گیرند، اعمال و کردار و گفتارشان در حیطه زمان مورد بحث تدقیق و تبیین می‌شود، از این رو شخصیت‌هایی که در کتاب حاضر به اعمال و افعالشان پرداخته‌ام، در همان محدوده زمانی و مکانی سال‌های مورد بحث است؛ بنابراین اگر این اشخاص در زمان‌های بعدی به ویژه پس از انقلاب اسلامی خلیات دیگری یافته و به افعالی دست یازیده‌اند، چون مبحث مربوط به سال‌های دهه ۱۳۴۰ است از حیطه تحقیق حاضر خارج است.

امید آنکه این اثر نیز مانند آثار قبلی مورد توجه و عنایت خوانندگان به ویژه دست اندرکاران امور انتظامی کشور قرار گیرد.
در ضمن لازم به ذکر است که در کلیه گزارشات [اسناد ارائه شده در این کتاب] غلط‌هایی به چشم می‌خورد، لذا به دلیل حفظ امانت در متن سند آن کلمات عیناً نقل شده است.

۱۸ شهریور ۱۳۸۶

خسرو معتمد